

КЛАСИФИКАЦИЈА РАТНЕ ВЕШТИНЕ

Ратна вештина као теорија и пракса о припремању и вођењу оружане борбе бави се мноштвом разноврсних појава што условљава њен обиман и компликован садржај. Потреба за темељним теоријским изучавањем тих појава и за што ефикаснијим практичним деловањем у процесу припремања и вођења оружане борбе, захтева да се ратна вештина дели на поједине уже гране.

Класификација у било којој области научне и практичне делатности природно се намеће када у објективној стварности постоји такав специфичан скуп релативно самосталних појава које су узајамно повезане узрочно-функционалним односима, а које ни једна друга теорија не обухвата потпуно.¹ У том случају такав скуп појава се може узети као предмет посебне теорије. Разуме се да је издвајање одређених појава из јединствене објективне стварности увек само условно, а оправданост таквог поступка условљена је практичном сврхом: могућношћу лакшег и темељитијег изучавања појава, одређивања одговарајућих прецизнијих принципа и правила за сваку ужу, подељену грану, солиднијег обучавања кадрова и умешнијег практичног деловања. То значи да класификација није апстрактно методолошко питање, већ се мора посматрати у најужој вези с реалном стварношћу и с потребама одређене праксе.

Од истих принципа класификације се мора полазити и у подели ратне вештине. Можда је сама потреба за поделом у овој области још више наглашена: „Ако је игде потребна подела по разноврсним делатностима, то је потребна овде (мисли се на ратну вештину — прим. Д. Д.). И да бисмо показали практичну важност ове мисли, треба само мало да се подсетимо на то како се често лична способност на једном пољу показала као најнеупотребљивије ситничарење на другом.“² Избор критеријума класификације ратне вештине мора бити у складу с карактером и физиономијом одређене оружане борбе, ако желимо да се њоме омогући ефикасније изучавање те оружане борбе и њено практичније припремање и вођење.

Данас се у свету ратна вештина дели различито, на две или три гране (области) — стратегију и тактику, или стратегију, оперативку и тактику. Као што је познато, код нас је прихваћен критеријум тројне поделе. Тај критеријум поделе наше ратне вештине одговара физиономији оружане борбе каква се предвиђа у склопу свенародног

¹ Види: *Огледи о проблемима савременог друштва*, Радослав Ратковић, *Култура*, Београд, 1961.

² Клаузевиц, *О рату*, стр. 91.

одбрамбеног рата и у складу је са нашим одређеним конкретним условима.

Но, управо због тога што је критеријум класификације историјски условљен, потребно је, ма и у најкраћим цртама, изложити еволуцију оних облика оружане борбе који су утицали на појаву тројне поделе.

ОСВРТ НА ЕВОЛУЦИЈУ КРИТЕРИЈУМА КЛАСИФИКАЦИЈЕ РАТНЕ ВЕШТИНЕ

Све до двадесетих година нашег века, када је у совјетској војној теорији, на основу искустава првог светског рата и грађанског рата, прихваћена тројна подела, суверено је, — у дугом периоду историје ратова — владала двојна подела ратне вештине. Према томе, двојна подела је историјски претходила тројној.

Критеријум двојне поделе најпрецизније је дефинисао Клаузевиц.

„Када би та борба била један једини акт, не би било никаквог разлога за даљу поделу. Али се борба састоји из већег или мањег броја појединачних засебних дејстава која називамо бојевима... који чине нове целине. Из тога произилазе две сасвим различите радње, то јест да се поједини бојеви *сами за себе припреме и воде* и да се међусобно *повезу* ради постизања ратног циља. Једно се назива *тактика*, а друго *стратегија*“.

.....

„По нашој, дакле, подели, *тактика је наука о употреби оружаних снага у боју, а стратегија наука о употреби бојева за постизање ратног циља*“.³

Очигледно је да се Клаузевицев критеријум поделе заснива на принципу односа циља и метода (средстава), односно на принципу односа целине и делова. Стратегија се односи на постизање ратног циља, а тактика на начин употребе снага за остварење стратегијске замисли. Међутим, како се борба не састоји само из једног борбеног акта, већ из две основне борбене радње, то јест из бојева који се засебно припремају и воде, с једне, и њиховог повезивања у целину оружане борбе, с друге стране — то је на том принципу и дошло до сасвим логичне поделе: тактика се бавила унутрашњим појавама бојева, а стратегија спољним повезивањем бојева у целину оружане борбе. Но, потребно је уочити да у овом критеријуму обе гране, тактика и стратегија, имају исту основу и заједничко својство, а то је бој, — разлика је само у томе што му свака грана прилази са друге стране. Клаузевиц је бој сматрао суштином борбе: „Свако се деловање у рату... тиче боја“; у боју „целокупно деловање иде за уништењем непријатеља, јер... то лежи у појму боја“, итд.⁴ Због тога је и природно да је бој постао основа за одређивање критеријума поделе ратне вештине. Уосталом, то је било сасвим у складу са суштином и облицима ратова тадашње епохе.

³ Клаузевиц, *О рату*, стр. 92.

⁴ Клаузевиц, *О рату*, стр. 62, 63.

У почетку, у старијој историји, ратови су се доиста састојали из једног јединог акта, те није ни било потребе за поделом ратне вештине. Рат се, попут боја на Косову, завршавао једним сукобом који неки историчари називају бојем а неки битком.

Потреба за поделом ратне вештине настаје тек са појавом двеју борбених радњи. О томе које су биле те две радње, постоји историјско-теоријски спор. Једни историчари, наиме, сматрају да се то тиче појаве више битака у склопу једног рата. Други су, пак, мишљења да појава више битака није била одлучујућа, и то због тога што су се битке изводиле узастопно, а не једновремено, тако да је у њима обично командовао исти војсковођа, што су између битака постојале дуже паузе (по више недеља, месеци, па и година), што повезивање битака ни по простору ни по времену није захтевало непосредно садејство — те оне нису означавале квалитативну промену у односу на дотадашње бојеве. Уосталом, чињеница је да Клаузевицев критериј поделе занемарује постојање више битака. Основа за поделу, по том критеријуму, настаје тек када се свака појединачна битка почиње изнутра делити на уже целине, засебне борбене радње — бојеве.

Веома је тешко временски одредити настанак ове деобе. Обично се сматра да је она везана за француску револуцију, то јест за одређене друштвено-економске услове. Ма колико то у основи било тачно, не бисмо смели губити из вида ратове античког периода, који су понекад били карактеристични по великим и сложеним биткама у којима су долазили до изражаја многи елементи стратегије и тактике. Но сигурно је да тек Наполеонови ратови могу послужити као потпуно верна илустрација критеријума двојне поделе. У тим ратовима улогу стратега у бици имао је искључиво Наполеон, док су сви његови команданти армија и корпуса били тактичари, чији домет интересовања и надлежности није прелазео обим појединачног боја (и појединачног марша). Усклађивање маршева ка објекту битке и обједињавање бојева ка једном циљу — била је надлежност војсковође, стратега — Наполеона.

Према томе, критеријум двојне поделе није оспораван све док су се ратови изводили по типу битке — без обзира на то што се у рату водило више битака, од којих се главна обично називала „генерална“. Међутим, појавом новог облика оружане борбе — операције компликовао се принцип поделе ратне вештине.

Тај нови облик борбених дејстава настао је услед војних и друштвених промена до којих је дошло почев од XIX века. Под утицајем друштвених промена, а посебно француске револуције и Наполеонових ратова дошло је до формирања масовних националних армија, наглог развоја наоружања, употребе железнице за мобилизацију, развој и снабдевање војске, примене телеграфа и до јачања економске моћи земаља — што је све битно изменило карактер борбених дејстава. Укључивањем у армију и у вођење рата широких маса народа све више је растао значај људског фактора. Јачање националне свести, а после Париске комуне нарочито и класне свести политички конституисане радничке класе — снажно је утицало на састав и карактер армије, па и на облике борбених дејстава.

Противник се више није могао тући једним ударом. Услед тога што су се ратови водили на већим просторствима, што су дуже

трајали, што су се дејства изводила једновремено на више праваца, што је у њима учествовала све већа маса живе силе и ратне технике, услед тих нових услова ратна победа се није могла постићи у једној или више битака, већ само постепеним сламањем отпора противника у низу дејстава. За то је било неопходно да војске располажу са већом маневарском способношћу и покретљивошћу, да се борбени поредак престојавља и у току извођења дејстава, да се дејства унапред планирају и припреме итд. У оваквим дејствима више није могла учествовати сва оружана сила у једном сукобу као дотада, већ се морала делити на веће оперативне и стратегијске групације и ангажовати по деловима, којима су командовали посебни команданти. Услед свих тих промена, битка као одлучујући облик рата нестаје са историјске позорнице, а као нови основни облик ратних дејстава појављује се операција. Овај историјски процес развијао се постепено, почевши од Наполеонових ратова, преко аустријско-пруског рата 1866. и француско-немачког рата 1870—71. године до првог светског рата у којем су операције већ имале облик савремених операција стратегијског значаја. У другом светском рату операције су доживеле кулминацију — у њему није било ниједног важнијег борбеног дејства које није имало облик операције.

Пошто је рат друштвена појава, то се и његов друштвени, економско-политички, класни карактер изражава на одређен начин и у свим чисто војним манифестацијама оружане борбе, па и у еволуцији облика борбених дејстава. То се може најлакше сагледати на примеру другог светског рата. Наиме, чињеница је да је он био уско повезан с појавом фашизма, да је за другу, антифашистичку, ратујућу страну од почетка имао ослободилачки, одбрамбени карактер, да се, затим, у процесу његовог вођења појавио низ националноослободилачких, антиколонијалних и социјалистичких покрета, од којих су се неки развили у оружану борбу, то јест у посебан рат у оквиру општег светског рата. Такав садржај је ударио печат и на војне карактеристике рата у погледу његове свеобухватности, тоталности, интензитета, дужине трајања, масовности, нових облика дејстава итд.

Операција, значи представља плод усложњавања рата и оружане борбе. За њу је карактеристично то да представља комбинована дејства, то јест да се састоји из мноштва бојева, маршева, маневара, ватрених удара итд. Међутим, операција није њихов механички скуп већ синтеза, те зато и представља квалитативно нову категорију оружане борбе, у којој се организовано стапају сва друга борбена дејства. Операција је једна целина засебних релативно самосталних борбених дејстава која се изводе једновремено (паралелно) и узастопно, а одликују се низом заједничких карактеристика: јединством циља, замисли и планом операција; заједничким снагама које се битно не мењају до завршетка операције; оперативном просторијом која је део стратегијског фронта, односно ратишта; временом трајања, почетком и крајем операције и сл.

Зависно од конкретних услова у којима су операције настајале и развијале се постојао је и низ специфичности. Тако је, на пример, и настанак операције у нашим условима имао неке своје особености.

Анализа тог развоја захтевала би темељније захватање проблема, готово у изучавању суштине и облика дејстава у народноослободилачком рату — што би захтевало посебну разраду. Но, оно што је најбитније утицало на физиономију наше операције, то је свакако постојање за све време рата перманентних дејстава на целом југословенском ратишту како на фронту, тако и у позадини непријатеља и у окупираним градовима. Све је то изразито компликовало нашу операцију не само због тога што се она одвијала и у обрнутој оперативној дубини (обухватајући дејства с обе стране фронта и на ширем оперативном подручју) него и због тога што је она морала водити рачуна о многим сложеним политичким моментима: о многонационалном карактеру земље (главни штабови народноослободилачке војске и партизанских одреда), о политичкој борби за масе, о многобројним унутрашњим непријатељима и снагама контрареволуције, о међународном аспекту нашег рата и проблему савезништва, о стварању нове власти и изграђивању војске у процесу оружане борбе итд. Руководиће припремањем и извођењем таквих операција захтевало је да војна руководства непрекидно имају у виду политичке моменте опште и посебне ситуације и да узимају у обзир развој борбених дејстава на ширем подручју укључујући и позадину непријатеља.

Употреба савремених уништавајућих и разарајућих оружја не може, како за сада изгледа, довести у питање опстанак и значајну улогу операције у ратним дејствима, иако је у стању да измени њену физиономију у односу на досадашње операције. Примена ракетно-нуклеарних удара као најважнијих средстава стратегије у општем нуклеарном рату очигледно означава појаву новог облика дејстава, који се не може поистоветити са операцијом (изузев ракетно-нуклеарних удара оперативног значаја који се изводе у оквиру операције). Но, све док дејства копнене војске, морнарице и ваздухопловства буду имала значајну улогу у склопу савремених ратних дејстава — а то нико не оспорава, већ чак све више истиче њихов значај — све догле ће и операција као облик дејстава имати значајну примену.

Савремена операција у нашим условима ће свакако имати другачију физиономију од оне у народноослободилачком рату. Али, у погледу комбинације дејстава на фронту и у позадини и свеобухватног отпора целе земље и читавог народа — она ће представљати природну генезу праксе и теорије нашег ослободилачког рата, сагледаних у новим условима. Комбинација фронталног отпора са остављањем снага на боковима и активирањем дејстава у ближој и дубљој позадини непријатеља, садејство снага оперативне војске, партизанских и територијалних јединица, преплитање одбрамбених и нападних дејстава са фронта с непрекидним офанзивама из позадине, уз стране ангажовање цивилног сектора, свих друштвених подручја, организација и извора земље и целог народа — све ће то одликовати наше операције значајним специфичностима, о којима морамо водити рачуна кад је реч о нашој теорији операције.

Из изложене еволуције облика борбених дејства произилази да је операција добила посебно место у склопу оружане борбе — што и јесте најзначајније за критеријум поделе ратне вештине. Она се појавила као нова борбена радња између целине оружане борбе и

боја као њеног елементарног облика. Очигледно је да бој више није основни, у исто време најнижи и највиши облик оружане борбе. Самим тим, бој више не може бити ни заједничко својство тактике и стратегије као у Клаузевицевом критеријуму. Управо се операција као нова категорија борбених дејстава, као трећа радња и засебан облик — поставила између боја и оружане борбе, а то значи и између тактике и стратегије. То је нов значајан елеменат који је постао основа за другачију поделу ратне вештине.

Међутим, са гледишта места у оружаном борби, операција је и први део целине оружане борбе. Њоме се не може остварити циљ оружане борбе, коначан исход рата — ма како крупних размера она била. Другим речима, иако операција може имати велики утицај на исход појединих етапа, па преко тога и на коначан исход рата, ипак је у последња два светска рата само низ операција могао довести до коначног стратегијског циља, до ратне победе. Операција је највиши и у исто време основни облик оружане борбе, али са гледишта циља — она је само средство, метод оружане борбе, што значи да се у том погледу разликује од боја само утолико што је она крупније и значајније средство.

Према томе операција, као нови облик оружане борбе, има: 1) конкретан унутрашњи садржај, специфичан по низу карактеристика које га разликују од садржаја других облика борбе, и 2) функцију највишег и основног облика у склопу целине оружане борбе.

С тим у вези појавиле су се и тешкоће које су компликовале принцип раније поделе. Подела се више није могла без остатка вршити само на две гране, а тиме је створена објективна основа за другачије решавање проблема класификације ратне вештине. Наметнула су се два питања која су захтевала ново решење: која ће се грана ратне вештине бавити унутрашњим садржајем, а која спољном функцијом операције.

Све војне теорије нашле су се у последњих тридесетак година пред задатком да овај проблем решавају. Једне су га решиле на тај начин што су стари критеријум двојне поделе адаптирале према новим појавама оружане борбе, а друге на тај начин што су прихватиле у целини нов, тројни критеријум класификације. Разуме се да та решења нису заувек дата; она се морају преиспитати сваки пут када нове појаве поставе на дневни ред нове проблеме оружане борбе, што само сведочи о томе да су ова питања уско повезана с праксом. Савремена ситуација, која је у целини у знаку револуционарних промена у свим доменима војног дела (па и шире — у доменима друштвеног живота), захтева поновно усклађивање класификације са проблемима савременог рата.

Као што је познато, поборници војних теорија које и данас прихватају критеријум двојне поделе и сами, без изузетка, признају операцију као нови облик оружане борбе, али је схватају као једно од низа средстава (метода) којима савремена оружана борба располаже. Наиме, ове војне теорије полазе од тога да се појавом операција основни принцип поделе — принцип односа циља и средстава (метода) — није у суштини изменио, те да и надаље сва

средства (методи), па и операција, чине предмет једне гране ратне вештине — тактике. Заправо, прецизније би било рећи да се према овом критеријуму, тактика бави само унутрашњим садржајем операција, то јест њиховим припремањем и извођењем, а стратегија спољном функцијом операција, односно њиховим усклађивањем за достизање циља рата. Међутим, како су средства и методи савремене оружане борбе, у поређењу са бојем као практички јединим средством оружане борбе у прошлости, постала бројнија и разноврснија, данашње присталице двојне поделе дозвољавају могућност да се унутар саме стратегије и тактике врши степеновање на уже делове, те, тако настаје неколико подврста стратегије: висока, глобална, генерална, средња, оперативна и сл. (како се све називају те поделе у разним земљама) и поделе тактике обично на нижу и вишу и тактику родова. Но те уже поделе, према овом схватању, не мењају сам принцип двојне поделе.

Тројна подела ратне вештине је израз сасвим новог критеријума који се заснива на принципу да свака нова борбена радња, свака нова категорија оружане борбе захтева посебну грану ратне вештине. Како се операција испољава као засебна категорија оружане борбе, која се поставила између боја и целине оружане борбе, то је она постала предмет посебне гране ратне вештине. Тако се, према категоријама тројне поделе, стратегија односи на оружану борбу у целини, оператика на операцију, а тактика на бој.

Као што се види, разлика између ова два критеријума је у принципу поделе. Критеријум двојне поделе узима све основне облике оружане борбе (и бој и операцију и друге) као средства (методе), а принцип поделе заснива на њиховом односу према циљу оружане борбе. Критеријум тројне поделе пак не негира чињеницу да су бојеви и операције средства (методи), — они то, доиста, и јесу — али за основу поделе узима једну њихову другу карактеристичну особину — да су и бојеви и операције посебне категорије борбених дејстава које се могу условно издвојити као предмет посебних грана ратне вештине, а и поставити у одређени однос према циљу оружане борбе. Најјаснија спољна манифестација различитих принципа поделе јесте појава оператике као засебне гране ратне вештине. Међутим, то је очигледно само последица, а суштина је у различитим принципима поделе, који означавају два сасвим различита критеријума.

Критеријум двојне поделе је, методолошки гледано, општији критеријум, који се, у крајњој линији, може применити не само на сваки рат, него на сваку другу друштвену делатност (политичку, револуционарну итд.). У ствари, у томе и леже његове основне слабости. Насупрот томе, критеријум тројне поделе је конкретнији, он непосредније изражава промене у садржају и облицима оружане борбе и њеним појединим деловима. А тиме је он и практичнији, што и јесте основно мерило применљивости и ефикасности критеријума.

Због тога је једино правилно да се у конкретним условима земље, армије и конкретне оружане борбе која се предвиђа траже мотиви за оправдање једног или другог критеријума. Такав се метод мора применити и у нашим условима.

У нашој војној теорији и пракси ратна вештина се дели на три гране (области): стратегију, оперативку и тактику. Као што је напред изнето, комбинована дејства у оквиру свенародног рата и његов друштвено-политички карактер чине битну основу на којој се темељи овакав наш критеријум поделе. Међутим, сам принцип поделе се заснива на чињеници да свака основна категорија оружане борбе — целина оружане борбе, операција и бој — има своје специфичне карактеристике, то јест специфичан садржај и облик на основу чега се међу њима могу повући извесне границе и на основу чега свака од њих може бити предмет посебне гране ратне вештине. Разуме се да су границе између грана ратне вештине релативне и да не доводе у питање јединство ратне вештине. Њихова намена је да олакшају изучавање теорије припремања и вођења оружане борбе. Но, управо зато што гране ратне вештине нису апсолутно самосталне, што ма која појава оружане борбе као део јединствене оружане борбе прелази оквире поједине гране (што је, уосталом, нормална ствар и у свакој другој области научног сазнања и људске праксе) — немогућно је међу њима повући сасвим прецизне границе. Због тога увек и има спорних проблема око одређивања предмета стратегије, оперативке и тактике. У овом чланку ће се изложити једно мишљење о предмету сваке поједине гране ратне вештине, о узајамном односу међу њима и о начину решавања неких спорних проблема са тог подручја.

Предмет и садржај стратегије. Стратегија је највиша област ратне вештине и обухвата припремање и вођење читаве оружане борбе.⁵ Међутим, како руковођење оваквом целином подразумева и комбиновање њеним првим деловима — а то су у оружаном борби стратегијске операције — поставља се питање ко се бави стратегијским операцијама: стратегија или оперативка.

Нема сумње да у односу на стратегијске операције и стратегија и оперативка имају одређене компетенције. Као што је познато, врховна команда је надлежна да стратегијским операцијама одређује циљ, основни задатак, снаге и средства, операцијску просторију, оријентирно време, а некад и идеју маневра. С друге стране, команда јединице (састава) која изводи стратегијску операцију одговара за њено целокупно припремање и извођење. Према томе, стратегијска операција је она тачка у којој се стратегија и оперативка додирују. Могло би се рећи да је стратегијска операција инструмент стратегије за остварење стратегијских циљева преко којих се утиче на исход појединих етапа или рата у целини. Но, у исто време, стратегијске операције се не разликују битно — ни по унутрашњим

⁵ Дефинисање стратегије, оперативке и тактике је условљено претходним ставовима у погледу појма и предмета ратне вештине. Полази се од става да је предмет ратне вештине — оружана борба, а не само рат или припремање и употреба оружаних снага. Ова питања су свакако занимљива и за једно шире разматрање, а овде се помињу само у вези с предметом појединих саставних делова ратне вештине.

законитостима, ни по начину припремања и вођења — од осталих операција. Како би било заиста непрактично операције изучавати у склопу двеју грана ратне вештине, а будући да је настанак оператике повезан баш с појмом операције — нормалније је све операције разматрати као предмет оператике, док би се стратегија бавила само усклађивањем стратегијских операција са гледишта интереса оружане борбе у целини.

Према томе, стратегија се може дефинисати као теорија и пракса припремања и вођења оружане борбе у целини, појединих етапа оружане борбе и усклађивања стратегијских операција. Тако одређен предмет стратегије обухвата њен конкретан садржај. У области теорије тај садржај би се састојао: у изучавању појава оружане борбе у целини, њених фактора, законитости и облика; у изучавању принципа припремања и вођења оружане борбе у целини и усклађивања стратегијских операција; у изучавању услова оружане борбе — друштвених, природних и других — у мери у којој они непосредно утичу на оружану борбу; у изучавању изградње и употребе оружаних снага као основног средства оружане борбе; њиховог свестраног припремања — оперативног, организацијског, мобилизацијског, наставног, материјално-техничког, морално-политичког и др., употребе оружане силе и њених стратегијских тела, видова стратегијских дејстава, руковођења оружаном силом у целини и усклађивања стратегијских операција и сл; у изучавању учешћа народа и организација народне одбране у оружаном борби; у изучавању евентуалних противника, у анализи и коришћењу стратегијских искустава.

У области праксе, садржај стратегије обухвата низ мера и поступака из склопа припремања и вођења оружане борбе, као: процене евентуалног рата и појединих конкретних стратегијских ситуација; планирање оружане борбе; припремање оружаних снага; суделовање у стручним припремама за одбрану земље и на осталим друштвеним секторима; уређење државне територије; доношење стратегијских одлука за употребу оружане силе, видова оружаних снага и стратегијских тела; усмеравање стратегијских операција, употреба стратегијских резерви итд.

Стратегија је, као највиша област ратне вештине, у непосредној вези с политиком односно с економиком. Она је производ друштвених односа и делује на основу циљева и задатака политике, али је у исто време и елеменат о којем политика и економика морају водити рачуна. Због тога је и нормално да се стратегија мора бавити и изучавањем општих услова оружане борбе — политичких, економских, техничких, географских и других — при чему долази до преплитања између стратегије и других наука и друштвених делатности. Све то, разуме се, не негира релативну самосталност војне стратегије као посебне гране ратне вештине, али утиче на карактер стратегије, тј. захтева од ње да многим проблемима прилази са ширег војно-политичког гледишта.

У вези с појмом стратегије поставља се и питање поделе стратегије на посебне стратегије видова оружане силе. Познато је да у неким земљама сваки вид оружаних снага има своју посебну

стратегију.⁶ Међутим, с обзиром на наше схватање стратегије као теорије и праксе које се баве целином оружане борбе, па самим тим и целином оружаних снага, не би било прихватљиво — ни са формално-логичког становишта — постојање више стратегија, јер би то значило постојање више целина. Но, за нас је много важније то што су за наше услове видови оружаних снага органски делови јединствене оружане силе, те би постојање више стратегија могло негативно утицати на њихову употребу по јединственој стратегијској концепцији. Стратегија је, према томе, јединствена, она произилази из доктрине општенородног рата и њоме се руководе сви делови оружане силе, па и сви фактори земље који учествују у припремању и вођењу оружане борбе.

За стратегију је везан и појам стратегијских јединица. То су оне јединице које извршавају задатке стратегијског значаја и које изводе стратегијске операције. Само се по себи разуме да то не могу бити за све ситуације увек исте стандардне јединице. У свакој војсци, у сваком конкретном рату, па чак и у појединим различитим ситуацијама — улогу стратегијских јединица су имале јединице различите по величини и карактеру. Довољно је, на пример, подсетити се на то да су у првој и другој години нашег рата поједине бригаде, извршавајући самосталне задатке, извршавале и задатке стратегијског значаја, а у завршним операцијама стратегијске јединице и тела биле су армије и групе армија. Због тога придавање стратегијског значаја одређеним јединицама зависи од конкретних услова. Но, то не значи да у одређеној земљи за одређене услове одговарајуће јединице не могу, начелно, бити предвиђене за извођење задатака стратегијског значаја, то јест да се оне не могу сматрати стратегијским јединицама.

Питање стратегијских јединица не треба поистовећивати са питањем стратегијског тежишта. Док се појам стратегијских јединица одређује углавном према њиховој улози у извршавању борбених дејстава одговарајућег значаја и размера, дотле се појам стратегијског тежишта тиче циљева појединих етапа и крупних задатака оружане борбе. Познато је, на пример, да је у нашем рату било више стратегијских тежишта према разбуктавању устанка у појединим крајевима и да се стратегијско тежиште померало према развоју устанка итд.

Стратегија се тиче циљева појединих етапа и коначног циља оружане борбе. Ратна победа се не може постићи без јединствене стратегијске концепције, којој морају бити подвргнута сва дејства у склопу оператике и тактике.

⁶ Подела стратегије на посебне стратегије видова типична је за све падне војне доктрине. Она произилази из карактеристичног статуса велике самосталности видова, тако да је и разумљиво што тако схваћени видови знају сваки своју стратегију. Такав положај видова изгледа да постаје кочница складног развоја оружаних снага, те се у западним земљама осећа снажна тежња ограничавања њихове претеране самосталности, што неминовно води и преиспитавању ставова о родовској стратегији.

Предмет и садржај оператике. Оператика⁷ је теорија и пракса припремања и вођења операција. Њен предмет су све операције, укључивши и стратегијске. Оператика се заснива на постојању сложених операција као основних облика савремених ратних дејстава и на потреби што темељнијег изучавања њихових посебних законитости по којима се оне разликују од бојева и других борбених дејстава и оружане борбе у целини. Упознавање суштине и карактера операције и принципа и правила о њиховом припремању и вођењу олакшава се и поспешује тиме што целокупна теорија и пракса које се тичу операција припадају посебној грани — оперативи.

Савремена операција је комплекс разноврсних и сложених дејстава и у томе лежи основни мотив одвајања оператике као посебне гране. Када не би било такве основе, оператика би била беспредметна и она би тада непотребно усложавала поделу ратне вештине. Међутим, будући да су се савремене операције изванредно усложиле, теорија и пракса оператике имају и те како богат и конкретан садржај. Савремене операције испуњавају највећи део оружане борбе и трају непрекидно. Оне обухватају дејство свих видова и родова оружаних снага, а у току извођења једне операције обично се смењују разне врсте и видови борбених дејстава: напад, одбрана, дејства на фронту, у позадини и сл. У операцијама, по правилу, учествују крупне и стратегијске групације оружаних снага — оперативне војске, партизанских и територијалних јединица, те се, у вези с тим, у нашим условима повећава и број разних врста операција: операције у захвату фронта, у позадини непријатељевој, у сопственој позадини, нападне, одбрамбене итд. Услови за извођење операције су постали врло сложени. Услед повећане маневарске способности јединица, могућности остварења дубоких, а моћних једновремених и узастопних удара, брзе промене ситуације, велике брзине дејстава, ангажовања крупних снага и средстава на фронту и у позадини, непрекидности акција, могућности изненађења, проширења операцијских просторија (у позадини непријатеља) уз смањење времена за вођење операција, раздвојености дејстава на правцима, испрекиданости фронтова, несигурности позадине и сл. — изванредно се усложило извођење операција, а многе радње у њима су добиле нов значај. Растресит распоред крупних снага и потреба за њиховим брзим прикупљањем, проширење појма оперативног садејства између разних видова и родова, између јединица на фронту и у непријатељевој позадини, а евентуално и с нуклеарним ударима, сложености у довођењу и прегруписавању јединица и у маневрисању њима, тешкоће у организовању позадинског обезбеђења, морално-политичких припрема и координација с читавим сектором — све то чини операцију сложенијом борбеном радњом него што је она била у прошлости. А све је то чини и реалним предметом који оправдава постојање оператике као посебне теорије и праксе. То је скуп свих појава, проблема, мера и поступака који се тичу припремања и извођења операција, а конкретније се састоји у овоме: изучавање суштине операција и њених фактора, услова, законитости, начина и облика, принципа и правила њиховог припремања и вођења;

⁷ Изгледа да је погоднији термин „оператика“ него „оперативна вештина“, јер се не тиче целовите вештине, већ само једног дела опште вештине, а осим тога, слично је грађан термину „тактика“ те утолико боље одговара.

изучавање и практично извршавање свих припрема за извођење операција: изучавање метода припремања и организације операција, разрада замисли и обуке, одређивања међуциљева (етапа), планирање (план операције), довођење и груписање снага и средстава, заузимање оперативног распореда, извођење оперативних маршева, претходне активне радње итд.; изучавање и пракса извођења операција; изучавање метода примене снага и средстава, односно целиходна употреба крупних јединица родова и видова оружаних снага, организација садејства и обезбеђења, одређивање начина руковођења итд.; изучавање организације, формације, начина припремања и употребе оперативних јединица (састава) оружаних снага; изучавање оперативних дејстава евентуалних противника, анализа и коришћење оперативних искустава.

Оператика се мање бави изучавањем општих друштвених услова него стратегија, мада карактер општенародног рата захтева и на нивоу оператике шире војно-политичко разматрање операција него што је то случај у неким другим облицима ратова. У погледу узимања у обзир техничких, географских и других услова, оператика је приморана да се широко користи резултатима других наука.

Појам оператике условио је и термин „оперативне јединице“. То су све оне јединице које, по правилу, изводе операције. Али, та подела није сасвим прецизна, јер се морају изузети стратегијске јединице које изводе стратегијске операције, а мора се имати на уму и то да у изузетним случајевима и неке веће тактичке јединице могу изводити операције. Оперативне јединице су, према томе, оне јединице које су, у условима одређене земље, армије, и за одређену конкретну оружану борбу, предвиђене да најчешће буду носиоци операција од оперативног значаја.

По свом месту у склопу ратне вештине, оператика је средство стратегије. Појам оператике се не тиче циља рата, па, начелно, ни циља појединих етапа рата. Он се исцрпљује с остварењем циља операције. Но, будући да се савременом стратегијском операцијом могу постићи крупни циљеви — уништење већих групација непријатеља, посудање, односно одбрана територије — оператика има крупан значај за постизање стратегијских циљева и нужна је степеница у процесу постизања ратне победе.

Предмет и садржај тактике. Одређивање предмета тактике нешто је сложеније и у том погледу постоје различите дефиниције. Сем Свјечинове коју је, зачудо, прихватило и Уредништво наше Војне енциклопедије, а која једнострано своди тактику на технику покрета, становања и борбе, све остале дефиниције (при томе се мисли на присталице тројне поделе) виде предмет и садржај тактике у припремању и вођењу свих оних борбених дејстава из којих се састоји савремена операција. Разлике настају, међутим, у различитом схватању ових борбених дејстава: у томе да ли су то само бојеви или и низ других мањих, елементарних дејстава.

Очигледно је да бој у савременим условима није једини саставни елеменат операције. Поред бојева, односно изван њих, у склопу операције се изводи низ других борбених дејстава као што су маршеви, ватрени удари, маневри итд. Због тога, ма како широко схва-

тили појам боја, очевидно је да он не може обухватити сва савремена борбена дејства. Проширење појма тактике има то веће оправдање што ни појам боја није више сасвим прецизан за савремене услове. Раније су границе боја (и бојишта) биле одређене дометом основних средстава наоружања и могућношћу да се ватром ових средстава користе тактичке јединице. Данас су се те границе прошириле будући да се у основне здружене јединице укључују средства све већег домета, а саме јединице постају све покретљивије и способније за експлоатацију извршених ватрених удара и на већим одстојањима. Осим тога, усложио се појам боја и у ваздуху: при садашњим брзинама и осталим особинама савремених авиона, а поготово других летелица, ваздушни бој има све мању примену, а све више уступа место ваздушном ватреном удару и другим облицима дејства. Сличан је случај и са поморским бојем. Надаље, и сам бој је до извесне мере комбиновано дејство (његови саставни елементи су и удари, маневри, маршеви и сл.), мада је обим комбиновања у њему знатно мањи него у операцији.

Због тога би било логично да предмет тактике буду сва она борбена дејства која чине садржај и саставне делове операције као што су бојеви, ватрени удари, маневри, покрети, одмарање и сл. У вези са проблемима садржаја тактике, може се чути и мишљење да бојеве воде само здружене тактичке јединице, док ниже тактичке јединице воде „борбу“ (у ужем смислу речи). Очигледно је, међутим, да ни ова подела није прецизна како због тога што и ниже тактичке јединице могу водити бојеве, тако и због тога што и здружене тактичке јединице могу изводити остала борбена дејства (маршеве, маневре, одмарање итд.). Осим тога, и процес здруживања спушта се у све ниже тактичке јединице, те ни та подела на здружене и ниже тактичке јединице није сасвим прецизна.

Из свега реченог проистиче да би једна од варијанти дефиниција тактике могла бити — да је тактика теорија и пракса припремања и вођења бојева и других елементарних, непосредних борбених дејстава (ватрених удара, маневара, покрета, одмарања итд.), и то на копну, мору и у ваздуху — која се остварују комбинацијом ватре, покрета и удара, а служе као средство за остварење циља појединих операција. Садржај тактике се састоји: у изучавању суштине непосредних борбених дејстава, њихових фактора, услова, законитости начина и облика; у изучавању техничких и тактичких карактеристика борбених средстава, у обучавању људства у руковању тим средствима и у вештини њихове примене у борби; у изучавању организације и формације, начина припремања и употребе тактичких јединица; у изучавању и практичном спровођењу принципа и правила о припремању и извођењу свих непосредних борбених дејстава: бојева, удара, покрета, маневара и сл.; у њиховом свестраном обезбеђењу и командовању јединицама у њима; у изучавању тактичких дејстава непријатеља; у анализи и коришћењу тактичких искустава.

За појам тактике везан је и теоријски спор о томе да ли постоји општа тактика (заједничка за целе оружане снаге) и посебна тактика: видова, родова, па и појединих служби, затим виших и нижих јединица и сл.

Нема сумње да ће савремена тактичка дејства бити претежно здружена, општевојна борбена дејства, у којима ће, по правилу, учествовати сви родови, па и јединице видова оружаних снага. Употреба јединица видова и родова у заједничким дејствима мораће да задовољи два услова: први — мораће се прилагодити карактеристикама општевојне борбе, којима у нашим условима основни тон даје копнена војска, а, други — мораће одговарати специфичним карактеристикама појединих видова и родова. Може се рећи да је тежња ка интеграцији савремених борбених дејстава у заједничка, општевојна дејства — примарна, законита тежња савремене борбе. Међутим, успешно остварење општевојне борбе може се постићи само ако се потпуно задовоље различите особине организације, технике, специфичних начина и облика примене снага и средстава сваког посебног вида и рода оружаних снага, а и сваке посебне средине у којој се борба води (земља, море, ваздух, планина, зима, итд.). Обе те тежње су увек присутне и оне се огледају у свим борбеним поступцима.

Из ових карактеристика произилази и општа тактика као израз примарне тежње савремене борбе ка интеграцији. Општа тактика се бави заједничким принципима и правилима организације, формације, припремања и употребе снага и средстава у савременој борби, а и општим теоријским изучавањем појава савремених борбених дејстава.

Тактика појединих видова и родова и појединих служби проистиче из њихових специфичних облика и олакшава темељније изучавање организације, формације, технике, начина припреме и употребе, материјално-техничког обезбеђења и сл. — тактичких јединица сваког од ових видова и родова понаособ. Према томе, ужа класификација тактике може бити од користи под условом да се не апсолутизира, то јест да се не изгуби из вида интерес општевојне борбе.

Тактика у општенородном одбрамбеном рату има већу улогу, јер се баш успешним извођењем тактичких поступака морају надокнадити неке слабости у наоружању и јер се помоћу њих морају решавати и такви проблеми као што су: повећавање покретљивости, маневарске способности, концентрације ватре и сл. Повећани значај тактике у нашим условима огледа се и у циљу тактике, који се састоји у целисходној употреби снага и средстава ради уништења противника на бојишту.

Ратна вештина је јединствена, јер се бави јединственим предметом — оружаном борбом, а стратегија, оператика и тактика су само делови јединствене целине — ратне вештине, што поред осталог, битно утиче и на њихов однос међусобне условљености.

Стратегија поставља основне задатке оперативи и води бригу о њеним могућностима за извршавања тих задатака. Према томе, оператика је у потчињеном положају према стратегији, а према тактици руководећем — одређује јој основне задатке и води бригу о њеним могућностима за извршавање тих задатака. Постављање основних задатака стратегије оперативи и оператике тактици обично се испољава у одређивању циља, снага и средстава, простора и времена, а евентуално и маневра, при чему стратегија поставља задатке више директивно и оријентирно, а оператика прецизније и подробније.

Гране ратне вештине су међусобно присно повезане. Стратегија непосредно искориштава постигнуте резултате операција, те на основу њих планира наредна дејства — отпочиње нове операције, мења вид дејстава, мења однос између фронталних и партизанских дејстава итд. Према томе, на основу резултата узастопних операција, стратегија сукцесивно остварује циљеве све до дефинитивног остварења коначног циља рата. Исто тако, оператика искориштава резултате бојева и других борбених дејстава ради организовања нових бојева и борбених дејстава: развијања или осигурања успеха, преласка у гоњење, окружавање и заробљавање непријатеља итд. Дакле, и оператика може коначни циљ операције достићи само узастопним искориштавањем резултата низа бојева и других борбених дејстава.

Међусобни однос између стратегије, оператике и тактике карактеристичан је и по томе што свака нижа грана ратне вештине повратно утиче на вишу грану. Та страна међусобне условљености заснива се на томе да свака грана има само одређене, реалне могућности за извршавање задатака о којима виша грана мора водити бригу; да је постизање одређених резултата ниже гране објективна претпоставка за планирање наредних дејстава у склопу више гране; да свака нижа грана не зависи само од циљева, основних задатака и других елемената које јој одређује виша грана, него и од многих објективних чинилаца — друштвених и природних услова, технике, морала, конкретне ситуације, односа снага, субјективних утицаја итд. — који непосредно утичу на могућност извршавања задатака ниже гране. Због тога је потребно узимати у обзир обострани однос између виших и нижих грана ратне вештине, јер се једино тако може осигурати реална основа за постизање успеха.

Из карактера међусобног односа грана ратне вештине произилази и питање њихове релативне самосталности. Баш због тога што свака грана зависи од услова које јој намеће виша грана, али и од услова који постоје у објективној ситуацији — гране ратне вештине су у исто време узајамно повезане и релативно самосталне. Начелно, свака грана ратне вештине има релативну самосталност, али је степен те самосталности другачији у појединим облицима ратова, врстама дејства и конкретним ситуацијама.

Савремени рат уопште захтева већи степен самосталности грана ратне вештине, што проистиче из специфичног карактера ратних дејстава. За општенародни одбрамбени рат, као што је био случај и у нашем ослободилачком рату, још су више карактеристичне и већа релативна самосталност тактике и оператике и њихова чвршћа идејна повезаност са стратегијом. У томе правцу, поред општих карактеристика савременог рата, делују и неке специфичности општенародног рата: већа политичка, а каткада и економска условљеност борбених дејстава; разноврсност типова и тактичке намене јединица и разноврсност дејстава; потреба за контролом целокупне територије; истовременост дејства на линији фронта, у непријатељевој позадини и у сопственој позадини; масовно ангажовање народа и организација народне одбране у свенародном отпору, а углавном на територијалном принципу, итд. Све те карактеристике појачавају потребу, а у исто време олакшавају услове за извођење самосталних тактичких, а и

оперативних дејстава, нарочито оних које изводе партизанске јединице у непријатељевој позадини. Из тога за нас проистичу и неке практичне последице. Тактичка дејства добијају много већи значај него у типично фронталним ратовима; и тактика и оператика морају рачунати с многобројним и разноврснијим врстама дејстава старешине које руководе јединицама на нивоу тактике и оператике морају бити оспособљене за самостална дејства; сваки припадник оружаних снага, а у извесној мери и сваки грађанин, мора овладати јединственом ратном доктрином општеноародног одбрамбеног рата и стратегијском концепцијом његовог вођења.

Између стратегије, с једне стране, и оператике и тактике, с друге, постоји битна разлика што се тиче циља рата. Само се појам стратегије тиче циља рата, а тај циљ се остварује преко оператике и тактике. Узастопним постизањем оперативних и тактичких циљева остварују се стратегијски циљеви све до коначног стратегијског циља — сламања воље противника за продужење рата. У нашим условима, у склопу свенародног одбрамбеног рата, једини пут за достизање стратегијских циљева води преко комбиновања низа оперативних и тактичких дејстава. То нашој оператици и тактици даје повећани значај, чиме се, наравно, не умањује улога стратегије. Само складно повезивање тактичких и оперативних дејстава у склопу јединствене стратегијске концепције може осигурати коначан успех у рату.

Пуковник

Душан ДОЗЕТ